

O PORIJEKLU SALONITANSKOG BISKUPA I MUČENIKA DOMNIJA

MIRJA JARAK
Filozofski fakultet u Zagrebu
Faculty of Philosophy in Zagreb

UDK/UDC: 235.3 DOMNIUS
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1999-02-12
Received

U radu se ukazuje na nedovoljnu utemeljenost općeprihvaćenog uvjerenja o istočnom porijeklu salonitanskog biskupa i mučenika Domnija. Domnijevo istočno porijeklo spomenuto je u srednjovjekovnim nepouzdanim izvorima. Uzimajući u obzir prvenstveno kasnoantičke pouzdane izvore, može se pokazati da je Domnijevo zapadno porijeklo jednako tako moguće kao i istočno. Onomastička analiza, tj lingvistička pripadnost imena Domnio latinskom jeziku te prostorna rasprostranjenost imena i na Istoku i na Zapadu, upućuju na mogućnost Domnijeva zapadnog porijekla. Uloga Italije u poticanju intenzivnije kristijanizacije zapadnih područja Carstva, koja se u Dalmaciji očitovala dolaskom rimskog misionara Venancija u 2. pol. 3. stoljeća, također upućuje na vjerojatnost Domnijeva italskog porijekla. Nakon Venancijeva tragičnog završetka, logično je da je iz istoga misionarskog centra upućen novi vjerovjesnik u Dalmaciju.

Među salonitanskim mučenicima iz vremena Dioklecijanova progona, biskup Domnije ima posebno mjesto. On je, naime, nakon Venancija koji se može smatrati povijesnom osobom ali o kojemu nema izvora prvoga reda koji bi to mišljenje potvrđivali,¹ prvi sigurno posvjedočeni salonitanski biskup.²

U izvorima prvoga reda (kasnoantičkim salonitanskim natpisima) biskup Domnije se spominje bez opširijih podataka o djelovanju, porijeklu i slično.

¹ Danas je, na temelju revizije epigrafičkih spomenika starokršćanske Salone, odbačeno vezivanje mramornog ulomka s imenskim završetkom -ius uz Venancija. O tome usp. N. DUVAL - E. MARIN, 1992, 285-307; N. DUVAL, 1990, 445-451.

² Između brojnih izvora o salonitanskom biskupu i mučeniku Domniju, najveće značenje se pridaje poznatim salonitanskim natpisima. O sadržaju natpisa, prethodnim objavama i interpretacijama usp. F. BULIĆ - J. BERVALDI, 1912-13, 6-15; R. EGGER, 1926, 75-76.

Takvi opširniji podatci o biskupu Domniju nastali su u kasnijem razdoblju, uglavnom u ranom srednjem vijeku. Prenošenjem s generacije na generaciju neki od kasnijih navoda počeli su se smatrati pouzdanima, postali su sastavnim dijelom suvremenog razmišljanja o karakteru salonitanske kršćanske zajednice početkom 4. stoljeća. Tako je općenito prisutno i gotovo neupitno, mišljenje o Domniju istočnom, antiohijskom porijeklu.³ Srednjovjekovni navodi odgovarali su ovdje uvriježenoj teoriji o prevladavajućoj ulozi Orijentalaca u kristijanizaciji zapadnih područja općenito. Nakon Venancija koji je vrlo vjerojatno bio povijesna osoba i italski misionar,⁴ s Domnijem bi se ostvarili snažniji utjecaji Istoka. Imajući u vidu sve izvore o biskupu Domniju, njegovo istočno porijeklo je zaista moguće, ali ne i sigurno dokazano. Postojeći kasnoantički izvori, koji kao glavni sadržaj donose samo mučenikovo ime, upućuju na potrebu opširnije analize imenskog oblika u vezi s pitanjem o Domniju porijeklu. Sljedeći redovi posvećeni su, stoga, barem djelomičnom rasvjetljavanju pitanja Domnijeva porijekla na temelju spoznaja o vremenu javljanja, značenju i rasprostranjenosti mučenikova imena.

Poznato je da za istraživanje porijekla kasnoantičkog stanovništva nedostaju pouzdani izvori odnosno jasni navodi o etničkoj pripadnosti u natpisima ili u literarnim izvorima. Sama pak imena, bez obzira na pripadnost određenom lingvističkom korpusu (navedimo ovdje samo temeljnu razdiobu na latinska i grčka imena), ne upućuju uvijek sa sigurnošću na porijeklo svojih nosilaca. Tijekom višestoljetnog postojanja velikog Rimskog Carstva, stanovništvo se miješalo i selilo iz jednoga područja u drugo. Latinska imena koja su u ranocarskom razdoblju bila prostorno ograničena na Italiju i Zapad, u kasnoantičkom periodu se u pravilu susreću na mnogo širem području i među etnički raznolikim stanovništvom.⁵ Tako su Orijentalci u kasnoj antici u velikom broju slučajeva nosili latinska imena. Situaciju u kasnoantičkoj Dalmaciji dobro ilustrira sljedeći primjer. Gentilicij *Valerius* je u Dalmaciji u ranom Carstvu bio čest kod italskih obitelji, dok ga u kasnom Carstvu nose posebno Orijentalci.⁶ Kod pojave tog gentilicija na kasnoantičkim natpisima, nemoguće je utvrditi radi li se o potomcima ranocarskih Italika ili o novodošlim Orijentalcima. Lingvistička pripadnost imena nije, prema tome, dovoljan kriterij za utvrđivanje etničke pripadnosti kasnoantičkog pučanstva. To u najvećoj mjeri vrijedi za latinska imena, ali i u slučaju grčkih imena situacija je, kako pokazuju suvremena onomastička istraživanja, vrlo složena.

³ Usp. primjerice E. MARIN, 1994, 31. To je mišljenje bazirano na nekim legendarnim podacima što se nalaze u kasnijim, nepouzdanim izvorima o sv. Domniju. Riječ je o različitim životopisima sv. Domnija. Različite redakcije žića sv. Domnija daje D. FARLATI, 1751, 414-426; jedna od redakcija objavljena je u knjizi F. BULIĆ, 1986, 176-177. Osvrt na žića i hrvatski tekst iz 16. st. vidi u H. MOROVIĆ, 1977, 15-57; vidi također Ž. RAPANIĆ - M. IVANIŠEVIĆ - Z. BULJEVIĆ, 1996, 57-61, 68-75. O navodu o Domniju antiohijskom porijeklu vidi mišljenje R. EGGER, 1917, 99, bilj. 3; ISTI, 1926, 52.

⁴ Najpotpunije mišljenje o Venanciju kao povijesnoj osobi i italskom misionaru dao je B. GABRIČEVIĆ, 1984, 161-174; ISTI, 1990, 71-85.

⁵ Pregled svih imena što se javljaju u rimskodobnoj Dalmaciji s podacima o porijeklu svakoga pojedinog imena i prostornoj rasprostranjenosti dao je G. ALFÖLDY, 1969. Za proučavanje stanovništva antičke Dalmacije nezaobilazno je i drugo Alföldyjevo djelo iz 1965. g., u kojemu je poglavlje o stanovništvu Dalmacije u kasnoj antici napisao A. Mócsy. Usp. A. MÓCSY, 1965, 212-226.

⁶ G. ALFÖLDY, 1969, 131-133.

Sl. 1. Sarkofag salonitanskog biskupa Primusa.

Fig. 1. The sarcophagus of the Salona bishop Primus.

Među grčkim imenima treba razlikovati ona koja imaju specifično kršćansko značenje od onih koja su bila i u poganskoj i u kršćanskoj upotrebi. Specifično kršćanska imena nisu na Zapadu morali nositi samo Orijentalci, nego su takva imena zbog njihova kršćanskog značenja u pravilu birali Zapadnjaci kako bi na taj način izrazili svoje kršćansko uvjerenje. Specifično kršćanska grčka imena su primjerice *Anastasius*, *Martyrius* i *Theodulus*.⁷ O tome da su navedena imena bila omiljena među Zapadnjacima, govore podaci o njihovu javljanju prvenstveno među kršćanima u Italiji i na Zapadu.⁸ Grčka imena na Zapadu, prema tome, u kasnoj antici nisu bila ograničena samo na doseljenike iz istočnih područja nego su, u određenoj mjeri, bila prihvaćena i od strane domaćeg, zapadnog stanovništva. Ova su zapažanja, bazirana na statističkim proučavanjima onomastičkog materijala, svakako dragocjena. Ne samo latinska imena nego i grčka, rasprostranjena su u kasnoj antici među etnički raznorodnim pučanstvom.

Iako je na temelju imena teško zaključivati o porijeklu njihovih nosilaca, neki elementi ipak mogu pripomoći pri takvom istraživanju. Riječ je o spoznajama o prostornoj rasprostranjenosti pojedinih imena, vremenu njihova prvog javljanja te značenju koje može upućivati na određenu kategoriju stanovništva. Osobito je važno postojanje jedne grupe imena (kako gentilnih imena tako i kognomina) što se javljaju u kasnoantičkom razdoblju. Kad su takva imena i prostorno jasno ograničena a osim toga vezana uz određenu kategoriju stanovništva, moguće je zaključivati o porijeklu njihovih nosilaca u pojedinačnim

⁷ O tome usp. I. KAJANTO, 1963, *passim*.

⁸ G. ALFÖLDY, 1969, 148, 240, 310.

slučajevima javljanja izvan matičnog područja rasprostiranja. Naravno, ovdje ne vlada potpuni determinizam, pa imena ne moraju uvijek upućivati na porijeklo nosilaca nego mogu govoriti o povezanosti i utjecajima koji su dolazili iz matičnog područja javljanja imena u ona područja u kojima su ista imena također zabilježena. U ovom kontekstu možemo navesti sljedeći, vrlo zanimljiv primjer.

Među imenskim oblicima karakterističnim za kasnije carsko razdoblje, javlja se kognomen *Stercorius*. Taj kognomen je mnogo češći u ranokršćanskom epigrafičkom materijalu nego u poganskom. Veća učestalost na kršćanskom natpisima objašnjava se okolnošću kasnog nastanka toga imena.⁹ Kognomen je zatim rasprostranjen gotovo isključivo u Italiji, poglavito u Rimu.¹⁰ Imali bismo, dakle, jedan vrlo jasno određen imenski oblik i s obzirom na vrijeme i prostor javljanja i s obzirom na povezanost s jednom kategorijom stanovništva. U nosiocima toga kognomena mogli bismo na prvom mjestu vidjeti Italike-kršćane, pa bi u ovom primjeru samo ime moglo upućivati na porijeklo nosilaca. Ovo zapažanje, međutim, vrijedi samo na načelnoj razini. U pojedinačnim primjerima javljanja kognomena izvan Italije, teško se može zaključivati o porijeklu njegovih nosilaca.¹¹ Za takvo zaključivanje bio bi potreban bogatiji sadržaj natpisa¹² koji bi sadržavali i druge elemente pored samoga imena. Osim toga, onomastičke spoznaje trebale bi se uklopiti u širi povijesni kontekst koji bi upućivao na povezanost određenih područja. Svi ovi elementi (onomastičke karakteristike, bogatstvo sadržaja primarnih sačuvanih izvora te povijesni kontekst) važni su i pri istraživanju porijekla salonitanskog biskupa i mučenika Domnija. Potrebno je razmotriti može li se na temelju navedenih elemenata sa sigurnošću utvrditi Domnijevo porijeklo. Otvara li se, zatim, i mogućnost drugačijeg određenja od onoga tradicionalnog po kojemu je Domnije Orijentalac?

U izvorima prvoga reda, kasnoantičkim salonitanskim natpisima, ime *Domnio* javlja se kao jedini element imenske formule. Riječ je, dakle, o jednočlanoj imenskoj formuli koja je karakteristična za kasnoantičko razdoblje. Samo ime *Domnio* u literaturi se uzima kao ime tipično za istočne krajeve Carstva, pa se na temelju imena Domnije smatra Orijentalcem. Također se mišljenje o Domnijevo istočnom porijeklu zasniva na legendarnim podacima o porijeklu.

Što se tiče samoga imena, odmah treba naglasiti da nije riječ o grčkom nego o latinskom imenu. U izvorima se javljaju dva temeljna oblika imena. Oba ta oblika posve su latinski oblici. Glavni oslonac za tematiziranje pitanja o Domnijevo porijeklu jest natpis na sarkofagu Domnijeva nećaka *Primus*-a. Na tom glasovitom natpisu nalazi se u genitivu jedan oblik Domnijeva imena: *Domniones*.¹² Natpis glasi:

⁹ I. KAJANTO, 1962, 52-53.

¹⁰ G. ALFÖLDY, 1969, 301; I. KAJANTO, 1962, 46, 50.

¹¹ Ovdje je, na prvom mjestu, zanimljiva situacija u Dalmaciji gdje se, prema Alföldyjevim podacima, kognomen *Stercorius* javlja kao najčešći kasnoantički kognomen. Na temelju sadržaja dalmatinskih natpisa u kojima se javlja kognomen *Stercorius*, ne možemo, međutim, zaključivati o porijeklu nosilaca toga kognomena. Dade se samo sa sigurnošću zaključiti o postojanju uskih veza između Italije i Dalmacije što se izrazilo i velikom učestalošću jednoga tipično italjskog kognomena.

¹² F. BULIĆ - J. BERVALDI, 1912-13, 6.

Depositus Primus Episcopus XII Kal(endas) Febr(uarias) nepos Domniones martores.

Na sličan način F. Bulić je popunio i drugi salonitanski natpis na kojem se sačuvao početni dio Domnijeva imena.¹³ Bulić je dao dvije mogućnosti popune Domnijeva imena - u nominativu i u genitivu - ovisno o tome da li je na početku natpisa stajalo *depositus* ili *depositio*. U oba slučaja čitamo isti oblik Domnijeva imena:

Depos[i]t(us) Domn[i]o
Ep. Mar]t. III Id[us Apr.

ili

Depos[i]t(io) Domn[ionis] Ep.
Mar]t. III Id[us Apr.

Pored dvaju natpisa koji predstavljaju izvore prvoga reda, Domnijevo ime nalazi se i u kasnoantičkim mučeničkim kalendarima. U Jeronimovu martirologiju (*Martyrologium Hieronymianum*) u iskrivljenom imenskom obliku koji se u različitim inačicama javlja u glavnim rukopisima Martirologija, prepoznajemo oblik *Domnio*, -nis.¹⁴ *Breviarium Syriacum* daje grecizirani oblik imena.¹⁵ Oblik *Domnius*, -ii, nalazi se u *Chronicon Paschale*.¹⁶ Isto tako, taj oblik imena dolazi u kasnijim, manje pouzdanim legendama. Javljanje oblika *Domnio*, -nis u natpisima i u kasnoantičkim pouzdanim literarnim izvorima, govori u prilog izvornosti tog imenskog oblika. Važno je da su oba zabilježena oblika imena latinski oblici. Dalje treba vidjeti jesu li ti oblici vezani isključivo uz istočna područja Carstva, budući da se Domnije u literaturi u pravilu smatra Orijentalcem.

Što se tiče legendarnih podataka o Domnijevu antiohijskom porijeklu, oni se nalaze u kasnijim izvorima i ne treba ih smatrati posve sigurnima. Zanimljivo je da se na temelju legendarnih podataka ipak pokušavalo pobliže odrediti mjesto Domnijeva porijekla i to polazeći od imena mučeničkovih roditelja, koja su također dana u tekstu legende.¹⁷ S obzirom na teškoće određivanja porijekla samo na temelju imena, ovdje je dovoljno ukazati na moguće šire područje u kojem treba gledati domovinu mučenika. U slučaju Domnija, povijesne okolnosti i uvriježena tradicija govore bi, prema uobičajenim interpretacijama, u prilog njegova istočnoga, pa i antiohijskoga, porijekla. Podatak o Domnijevu antiohijskom porijeklu ne mora biti pogrešan, ali isto tako ne mora biti utemeljen na nekom pouzdanom povijesnom izvoru ili tradiciji. Kao u slučaju Venancija o čijem porijeklu postoji snažna rimska tradicija, koja, iako nije dokazana nepobitnim argumentima, može biti smatrana točnom, tako i u slučaju Domnija, okvimo porijeklo mučenika spomenuto u izvorima, ukoliko spoznaje o javljanju imena *Domnio* ne govore protiv tradicionalnog uvjerenja, može biti načelno prihvaćeno.

U vezi porijekla mučenika Domnija, zanimljiv je imenski oblik njegova nećaka zabilježen na nećakovu sarkofagu. Riječ je o kognomenu *Primus*, koji iako široko rasprostranjen u cijelom Rimskom Carstvu i u ranijem i u kasnijem

¹³ ISTI, 1912, 14.

¹⁴ Navode iz Jeronimova martirologija vidi kod M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 125-126.

¹⁵ ISTI, 1994, nav. mj.

¹⁶ ISTI, 1994, 124.

¹⁷ Vidi napomene R. Eggera u citiranim djelima (bilj. 3).

antičkom periodu, predstavlja tipičan latinski kognomen, jedan od vrlo čestih oblika na latinskim natpisima. Popularnost kognomena *Primus* proizlazi iz njegova značenja koje govori o redosljedu kod rođenja. Taj kognomen mogli su nositi i stanovnici istočnog dijela Carstva, a u našem primjeru zanimljiv je slijed dvaju latinskih imenskih oblika u dvjema usko rodbinski povezanim generacijama. I stric i nećak nose latinska imena. Ukoliko je stric bio Orijentalac, već su njegovi roditelji odabirom latinskog imena, postupili onako kako dosta često postupaju Orijentalci u kontaktu sa zapadnom sredinom. Zapaženo je da na Zapad doseljeni Orijentalci dosta brzo preuzimaju latinska imena. U Rimu kršćanski natpisi pružaju mogućnost statističkih izvoda o zamjeni grčkih imena latinskim unutar dviju generacija. U natpisima u kojima se nalaze imena očeva i sinova, a u kojima očevi nose grčka imena, sinovi u trećini slučajeva nose latinska imena.¹⁸ U literaturi je u vezi s opadanjem grčkih imena na kršćanskim natpisima (ovdje se ne uzimaju u obzir ona grčka imena koja su zbog specifičnog kršćanskog značenja bila vrlo omiljena među kršćanima) primijećeno da su nosioci grčkih imena na Zapadu bili skloni svojoj djeci davati latinska imena. Ovo opadanje grčkih imena karakteristično je za rimske natpise 4. i 5. stoljeća. U 6. st. ponovno raste udio grčkih imena. U svjetlu navedene pojave situacija na salonitanskom natpisu biskupa *Primus*-a možda govori o latinizaciji jedne izvorno grčke obitelji, i to još prije njezina doseljenja na Zapad. Već sam kršćanski misionar s Istoka ne nosi više grčko nego latinsko ime. Da ne postoji tradicija o Domniju istočnom porijeklu iz natpisa biskupa *Primus*-a, koji donosi dva latinska imena pripadnika dviju generacija iste obitelji, teško bi se moglo zaključiti da je riječ o Orijentalcima. Ukoliko je Domnije zaista bio Orijentalac, objašnjenje za njegovo latinsko ime moglo bi se naći u značenju toga imena i vremenu njegova nastanka. I. Kajanto je u jednom od svojih djela poduzeo istraživanje u kojemu je prema kriteriju učestalosti javljanja imena u kršćanskom kontekstu te na temelju kršćanskog značenja imena, izdvojio ona imena koja se s vrlo velikim stupnjem vjerojatnosti mogu smatrati specifično kršćanskima.¹⁹ Primjetna je autorova opreznost u izdvajanju kršćanskih imena, primjerice kod tzv. kalendarskih imena gdje se vezanost uz određene kršćanske blagdane u većini slučajeva ne može smatrati dokazanom. Isto tako je Kajanto vrlo suzdržan u određivanju imena kojima su se iskazivale i veličale kršćanske vrline, što je razumljivo s obzirom na nepromijenjenu vrijednost temeljnih vrline u različitim religijskim sistemima. S više sigurnosti I. Kajanto definira kršćanska imena koja pripadaju u grupe svetačkih i teoforičnih imena. Grupa teoforičnih imena posebno je važna jer je unutar nje eksplicitno naveden oblik *Domnio*, *-nis* kao ime izvedeno od riječi *dominus*.²⁰ Od imenice *dominus* izvedeno je nekoliko latinskih kognomina. Sama riječ je, uz djelovanje sinkope, vidljiva u imenu *Domna* koje se ponekad javlja i u obliku *Domnus*. I ime *Domnio* nastalo je sinkopom od *dominus* uz dodatak sufiksa *-io*.²¹ Pomoću sufiksa *-inus* nastalo je ime *Domninus*, deminutiv *Domnula* također je izveden od imenice *dominus*. Pitanje je koliko ove izvedenice od imenice

¹⁸ I. KAJANTO, 1963, 59.

¹⁹ ISTI, 1963, 87-121.

²⁰ ISTI, 1963, 104-105.

²¹ ISTI, 1963, nav. mj.

dominus imaju specifično kršćansko značenje. O tome bi, na prvome mjestu, trebala govoriti veća učestalost na kršćanskim natpisima nego na poganskima. Od navedenih imena, s obzirom na daleko vežu učestalost u kršćanskom epigrafičkom materijalu, specifično je kršćansko ime *Domninus, -na*.²² Za ostale izvedenice od imenice *dominus* Kajanto ne daje tabelarne podatke o broju javljanja na poganskim i kršćanskim natpisima, a to stoga što navedena imena ne smatra specifično kršćanskim teoforičnim imenima. Ta se imena javljaju u priličnom broju (s obzirom na ukupnu zastupljenost u epigrafičkom materijalu) i na poganskim natpisima: "There was a slight rise in the frequency of *Domna* (five examples both in C VI and in SI-FE), the relative frequency of *Domnio* remaining fairly constant (seven examples in C VI and two in SI-FE); *Domnula* is rare (the only example is FE 8849)".²³ Navedeni podatci odnose se samo na rimske natpise, pa ih treba uzimati s rezervom u odnosu na cjelinu Carstva. Sigurno je, naime, da se upravo imena izvedena od riječi *dominus* javljaju i na Istoku i da je to vjerojatno područje njihova prvotnog javljanja. Poznato je da je žena Septimija Severa, *Iulia Domna*, bila sirijskog porijekla, a upravo ona je prva nositeljica imena *Domna*. Kako je vidljivo, ime *Domna* javlja se relativno kasno, u vrijeme koje već najavljuje kasnu antiku. To vrijedi i za ostala spomenuta imena koja se javljaju u kasnijem carskom periodu. Poznato je, inače, da imena nastala u kasnijem carskom razdoblju, bez obzira na značenje koje može biti i pogansko (dobar je primjer tipično pogansko teoforično ime *Iovinus* koje se pojavljuje relativno kasno, i zatim upravo zbog kasnog nastanka biva preuzeto i u kršćanstvu i čak postaje vrlo omiljeno ime među kršćanima²⁴), bivaju preuzeta od kršćana. Kod preuzimanja imena koja su ranije bila u poganskoj upotrebi, može ali i ne mora doći do semantičke promjene, do pridavanja novog kršćanskog značenja starom imenu. Ime *Iovinus* koje je jasno pogansko teoforično ime nije moglo dobiti novo kršćansko značenje, nego se pogansko značenje samo zancmarilo u novoj upotrebi od strane kršćana. Jedan broj tzv. neugodnih imena (*Proiectus, Stercorius*) javlja se također u kasnijem antičkom razdoblju.²⁵ Ta imena postaju osobito popularna na kršćanskim natpisima i mogla su, zahvaljujući svom vrlo izrazitom značenju, poprimiti i specifično kršćanski smisao. Navedene paralele važne su za razumijevanje značenja izvedenica od riječi *dominus*. Te bi izvedenice u poganskom kontekstu upućivale na određeni odnos prema gospodaru, pa bi, kao i ime *Cyriacus*, predstavljale prikladna imena za robove. Ovo je pretpostavka koju navodimo po analogiji s imenom *Cyriacus* gdje je takva upotreba sigurna.²⁶ Međutim, kod izvedenica od *dominus*, nema podataka o znatnijoj upotrebi imena među robovima.²⁷ Ne stoji, stoga, ni pretpostavka o semantičkoj promjeni, pri kojoj bi imena dobila specifično kršćansko značenje. Kajanto navodi samo za oblik *Domninus*, koji je specifično kršćanski, značenje

²² ISTI, 1963, 102. Za Rim Kajanto navodi jedan primjer javljanja imena *Domninus, -na* u poganskom kontekstu, a čak 19 primjera javljanja imena na kršćanskim natpisima.

²³ ISTI, 1963, 105. 33.

²⁴ ISTI, 1963, 88.

²⁵ ISTI, 1962, 45-53.

²⁶ ISTI, 1963, 104.

²⁷ ISTI, 1965, 362-363.

vezanosti, pripadnosti Gospodinu (Kristu).²⁸ Ostali oblici ne bi, prema Kajantovu mišljenju, imali neko posebno kršćansko značenje. Do njihove upotrebe dolazi u vrijeme kada je imenica *dominus* počela figurirati kao vladarska titula,²⁹ a to znači ipak u kasnijem periodu antike. Iako do upotrebe riječi *dominus* u smislu vladarske titule dolazi sporadično i tijekom I. st. n. e., tek s Aurelijanom i Dioklecijanom ona postaje konstantnom oznakom.³⁰ Ideja o vladanju kao gospodovanju i carskoj osobi kao gospodaru a ne prvaku među ravnopravnim građanima, u biti je istočnjačkog porijekla, strana zapadnom shvaćanju. Kako je sam *dominat* u mnogim elementima orijentalna tvorevina, osobna imena vezana uz istočnjački način oslovljavanja vladara, sigurno su bila prisutna na Istoku, vjerojatno u većoj mjeri nego na Zapadu. Dakle, bez obzira na posve latinsku osnovu, latinsku riječ *dominus*, izvedenice koje su također po svom obliku latinska imena prije su bile u upotrebi na Istoku nego na Zapadu. U prilog ovoj tvrdnji navodimo već spomenuti primjer Julije Domne, koja je prva poznata nositeljica kognomena Domna, a koja je bila sirijskoga porijekla. Čini se da gornji ekskurs govori i u prilog sirijskoga porijekla salonitanskog mučenika Domnija i da može poslužiti kao argument za ispravnost tradicionalnog mišljenja o Domnijevu porijeklu. Bitno je, međutim, da se ime *Domnio* javlja i u epigrafičkom materijalu Italije i da stoga mogućnost zapadnog porijekla salonitanskog mučenika nije isključena.

U jednom starijem radu koji spominje I. Babić³¹ nalaze se podatci o čestom javljanju imena Domnijo u Siriji. Ukoliko su ti podatci zaista vjerodostojni, oni bi mogli osnažiti tezu o Domniju, Sirijcu iz Antiohije, koji dolazi u Salonu i tu stradava u Dioklecijanovu progonu. Ipak, treba imati na umu ono što je i I. Babić vrlo lijepo formulirao: "Iz Antiohije i Sirije sigurno su krenuli mnogi vjerovjesnici, no Antiohija je objekt za infabulacije, za domišljanja o porijeklu svetaca egzotičnih imena; u Umbriji, primjerice, bile su raširene legende o 12 Sirijaca. Sirija je u srednjem vijeku bila sinonim za Istok i orijentalce. Crkveni historičar Eusebije spominje kako je sveti Petar došao u Rim iz Antiohije, što je sigurno bila potka za legende koje su okružile apostola mnoštvom Antiohijana".³² Možemo zaključiti da je podatak o Domnijevu antiohijskom porijeklu ipak nedovoljno utemeljen na pouzdanim izvorima.

Prema svemu iznesenom, Domnije je mogao biti Orijentalac ali isto tako i misionar sa Zapada.³³ Salonitanski biskup i mučenik ima latinsko ime koje je bilo poznato u Italiji, a vrijeme njegova djelovanja nadovezuje se na misionarsku djelatnost italskog vjerovjesnika Venancija. Možda je i Domnije bio italski misionar koji je promicao rimsko kršćansko shvaćanje u Dalmaciji. Tada bi i rana salonitanska kršćanska zajednica bila više određena italskim utjecajima nego što se u literaturi navodi. Nedostatak materijalnih spomenika iz najranijeg vremena razvoja salonitanske kršćanske zajednice, prijeći stvaranje potpunije slike o

²⁸ ISTI, 1963, 105.

²⁹ ISTI, 1963, nav. mj.

³⁰ RE, 5, 1905, col. 1305-1311.

³¹ I. BABIĆ, 1993, 22, bilj. 43.

³² ISTI, 1993, 22.

³³ Između brojnih radova posvećenih Domniju i drugim salonitanskim mučenicima upućujemo na sljedeća, posebno važna djela: F. BULIĆ, 1984, 333-361; J. ZEILLER, 1906; A. M. STRGAČIĆ, 1941; E. DYGGVE, 1951; V. SAXER, 1987, 293-325.

karakteru stranih utjecaja u to doba. Treba ipak spomenuti da se jedina kršćanska građevina datirana u to vrijeme (u literaturi se vezuje ili uz Venancija ili uz Domnija) - Oratorij A - smatra izrazom italskih (rimskih) utjecaja.³⁴ Određeni kontinuitet upotrebe Oratorija A mogao bi govoriti o kontinuitetu italskih utjecaja u Dalmaciji. Nema dovoljnih razloga koji bi govorili o prekidu veza s Italijom krajem 3. ili početkom 4. st. i posvemašnjem utjecaju Orijentalaca u daljoj kristijanizaciji Dalmacije. Tradicionalna teza o Domniju kao Orijentalcu dobrim se dijelom zasnivala na uvjerenju o posvemašnjoj ulozi Orijentalaca u kristijanizaciji Dalmacije. Ne ulazeći ovdje u složena pitanja kristijanizacije, možemo ustvrditi da onomastička istraživanja kao i povijesni kontekst, ne isključuju moguće zapadno porijeklo salonitanskog biskupa Domnija.

LITERATURA:

- ALFÖLDY, G., 1965. - Geza Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest.
- ALFÖLDY, G., 1969. - Geza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg.
- BABIĆ, I., 1993. - Ivo Babić, Splitske uspomene na salonitanske kršćanske starine, *VAHD*, 85, (= *Disputationes Salonitanae*, 4), 13-57.
- BULIĆ, F., 1984. - Frane Bulić, Mučenici solinski, Broj i staliž, godina i dan smrti mučenika solinskih, *Izabrani spisi*, Split, 333-361.
- BULIĆ, F., 1986. - Frane Bulić, *Po ruševinama stare Salone*, Split.
- BULIĆ, F. - BERVALDI, J., 1912-13. - Frane Bulić - Josip Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa uz dodatak Kronotaksa spljetskih nadbiskupa*, Prilog k "Bullettino di archeologia e storia dalmata" 35.
- DUVAL, N., 1990. - Noël Duval, Le culte des martyrs de Salone à la lumière des recherches récentes à Manastirine, *CRAI*, Paris, 432-453.
- DUVAL, N. - MARIN, E., 1992. - Noël Duval - Emilio Marin, Encore les "cinq martyrs" de Salone, Un témoignage épigraphique désormais bien établi, *Miscellanea in onore di Mons. Victor Saxer*, Città del Vaticano, 285-307.
- DYGGVE, E., 1951. - Ejnar Dyggve, *Hlstory of Salonitan Christianity*, Oslo; hrvatski prijevod: *Povijest salonitanskog kršćanstva*, Split, 1996.
- EGGER, R., 1917. - Rudolf Egger, *Forschungen in Salona*, 1, Wien, William Gerber, Die Bauten im nordwestlichen Teile der Neustadt von Salona, 89-99.
- EGGER, R., 1926. - Rudolf Egger, Der altchristliche Friedhof Manastirine, *Forschungen in Salona*, 2, Wien.
- FARLATI, D., 1751. - Daniel Farlati, *Illyricum sacrum*, 1, Venetiis.
- GABRIČEVIĆ, B., 1984. - Branimir Gabričević, Le plus ancien oratoire chrétien de Salona, *VAHD*, 77 (= *Disputationes Salonitanae*, 2), 161-174; hrvatski prijevod: Najstariji kršćanski oratorij u Saloni, *Studije i članci o religijama i kultovima antičkog svijeta*, Split, 1987, 259-277.

³⁴ Vidi citirane radove B. Gabričevića (bilj. 4).

- GABRIČEVIĆ, B., 1990. - Branimir Gabričević, O počecima kršćanstva u Saloni, Radovi 2. međunarodnog simpozija o hrvatskoj crkvenoj i društvenoj povijesti, *Počeci hrvatskog kršćanskog i društvenog života od VII. do kraja IX. stoljeća*, Split, 71-85.
- IVANIŠEVIĆ, M., 1994. - Milan Ivanišević, Povijesni izvori, *Salona Christiana*, Split, 105-195.
- KAJANTO, I., 1962. - Iiro Kajanto, On the Problem of "Names of Humility" in Early Christian Epigraphy, *Arctos*, N.S. 3, 45-53.
- KAJANTO, I., 1963. - Iiro Kajanto, *Onomastic Studies in the Early Christian Inscriptions of Rome and Carthage*, Helsinki.
- KAJANTO, I., 1965. - Iiro Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki.
- MARIN, E., 1994. - Emilio Marin, Civitas splendida Salona, *Salona Christiana*, Split, 9-104.
- MÖCSY, A., 1965. - Andras Mócsy, Zur Bevölkerung in der Spätantike, u G. ALFÖLDY, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest, 212-226.
- MOROVIĆ, H., 1977. - H. Morović (ur.), *Legende i kronike, Istorija Svetoga Dujma i Staša*, Split, 15-57.
- RAPANIĆ, Ž. - IVANIŠEVIĆ, M. - BULJEVIĆ, Z., 1996. - Željko Rapanić - Milan Ivanišević - Zvonimir Buljević, *Sveti Dujam*, Split. *RE*, 5, 1905. - *RE*, 5, col. 1305-1311, s. v. *Dominus*.
- SAXER, V., 1987. - Victor Saxer, Les saints de Salone- examen critique de leur dossier, *U službi čovjeka, Zbornik nadbiskupa metropolitte dr. Frane Franića*, Split, 293-325.
- STRGAČIĆ, A. M., 1941. - Ante Marija Strgačić, *Kršćanstvo u rimskoj provinciji Dalmaciji do Milanskog edikta 313*, Šibenik.
- ZEILLER, J., 1906. - Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans la province romaine de Dalmatie*, Paris.

Mirja Jarak: ON THE ORIGINS OF DOMNIUS, THE BISHOP AND THE MARTYR OF SALONA

S u m m a r y

The article points to the insufficiently founded but generally accepted belief in the eastern origins of *Domnius*, the bishop and the martyr of Salona. His eastern origins were mentioned in unreliable Medieval sources. Taking into consideration primarily Late Roman reliable sources, it can be shown that *Domnius'* western origins are equally plausible as the eastern one. Onomastic analysis, which includes the linguistical attribution of the name *Domnius* to the Latin language and the spatial distribution of that name both in the East and the West, shows that *Domnius* could have been of the Western origins, too. The role of Italy in propagating an intensive Christianization of the Western regions of the Empire, was manifested in Dalmatia by the arrival of the Roman missionary *Venantius* in the second part of the third century. That also points to the probability of *Domnius'* Italic origins. After *Venantius'* tragic end, it is logical that a new missionary was sent to Dalmatia from the same missionary center.